

Adam Dziurok

Sprawozdanie z sesji naukowej "Rola duchowieństwa Śląskiego w przemianach społeczno-kulturalnych w XIX i pierwszej połowie XX wieku"

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 2/2, 243-244

1995

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Sprawozdanie z sesji naukowej: *„Rola duchowieństwa śląskiego w przemianach społeczno-kulturalnych w XIX i pierwszej połowie XX wieku”*.

Dnia 7 listopada 1995 r. w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie odbyła się sesja historyczna poświęcona religijnej, społecznej i kulturalnej roli duchowieństwa śląskiego w przemianach, jakie miały miejsce na Śląsku w XIX i pierwszej połowie XX wieku. Organizatorem sesji był Wydział Kościelnych Nauk Historycznych i Społecznych ATK oraz Katedra Historii Najnowszej Instytutu Śląskiego w Opolu. Sesja ta wpisała się w obchodzoną w tym roku rocznicę 70-lecia istnienia diecezji katowickiej.

Otwarcia sesji dokonał dziekan, ks. prof. Emil Stanuła, po czym jako pierwsza wygłosiła swój referat prof. Wiesława Korzeniowska. Podjęła ona temat życia codziennego na Górnym Śląsku w XIX wieku w twórczości duchowieństwa tegoż regionu. W oparciu głównie o prace ks. Norberta Bonczyka autorka barwnie przedstawiła codzienność wsi górnośląskiej. Na początku omówiła pochodzenie księży, strukturę społeczną wsi oraz działalność samorządu wiejskiego, a następnie nakreśliła kulturę duchową wsi, a więc religijność, zwyczaje, obrzędowość i stosunek do nauki. Prof. W. Korzeniowska zwróciła uwagę, że jedną z cech charakterystycznych mieszkańców Śląska jest ich głęboka religijność, co wyraża się także w ich wręcz sakralnym stosunku do pracy. Kończąc swój referat podkreśliła ona, iż pomimo przemian gospodarczych i społecznych, na wsi przetrwały pewne formy wartościowania tak charakterystyczne dla wsi górnośląskiej w XIX wieku.

Następnie zabrał głos dr hab. Zbigniew Bania, który w swoim występie ukazał rolę duchowieństwa śląskiego w ożywieniu idei naśladowania Jerozolimy w XIX i XX wieku. Referat dotyczył realizacji założeń kalwaryjnych na Górze św. Anny i w Piekarach Śląskich, gdzie przeniesiono polski wzorzec założenia Jerozolimy wypracowany w Kalwarii Zebrzydowskiej. Wzorzec ten polegał na usytuowaniu dwóch wzniesień na osi wschód-zachód z potokiem płynącym obok. Gdy konfiguracja terenu spełniała te wymogi wtedy można było ogłosić odkrycie nowej Jerozolimy. Ważnym argumentem była też możliwość dokładnego odwzorowania odległości między miejscami świętymi. Autor podkreślił, że śląskie kalwarie są przykładem trwania tendencji wypracowanych w Kalwarii Zebrzydowskiej, a Piekary Śląskie są najwierniejszym odwzorowaniem kalwarii jerozolimskiej.

Po krótkiej przerwie ks. dr hab. Jerzy Myszor podjął próbę odpowiedzi na pytanie o stosunek duchowieństwa śląskiego do ruchu związkowego katolików świeckich. Podstawę tych rozważań stanowiła działalność Konferencji św. Wincentego a Paulo w diecezji wrocławskiej w latach 1848-1911. Konferencje te, założone w poł. XIX w. we Francji bez udziału duchowieństwa, wnosily do zhierarchizowanego Kościoła element demokratyczny. Miejsce i rola duchowieństwa w tym ruchu były zróżnicowane w różnych okresach czasu – zdarzało się, że tymi organizacjami katolików świeckich kierowali księża. Jak podkreślił autor referatu rola Konferencji św. Wincentego a Paulo była ogromna, a w Niemczech z nich właśnie wyłoniły się profesjonalne organizacje opieki społecznej.

Kolejnym punktem sesji było wystąpienie dr Marii Kaleczyńskiej z komunikatem *„Duchowieństwo śląskie w procesie upowszechniania książki na przełomie XIX i XX wieku”*. Autorka szczegółowo omówiła wkład księży śląskich w pracę oświatową i wydawniczą. O tym, jak ważną rolę odgrywało w tych procesach duchowieństwo

świadczy choćby fakt, że nie było wtedy na Śląsku wydawnictwa, które nie byłoby prowadzone bądź wspierane przez księdza.

Po tym komunikacie nastąpiła krótka dyskusja, w trakcie której przewijał się temat Konferencji św. Wincentego a Paulo, zaś ks. prof. Józef Mandziuk i ks. dr hab. Janusz Zbudniewek dodali swoje uwagi o sytuacji polskiej książki na Śląsku w XIX wieku.

Po przerwie na obiad drugą część sesji otworzył komunikat dr Wandy Musialik o prasie mniejszości narodowej jako źródle poznania dziejów duszpasterstwa polskojęzycznego na Śląsku Opolskim. W oparciu o dziennik opolski „*Nowiny Codzienne*” autorka nakreśliła sytuację języka polskiego w śląskich parafiach w XIX wieku. Poruszono więc kwestię likwidacji nabożeństw paraliturgicznych, kazań i śpiewu w języku polskim, a także ograniczeń w prowadzeniu misji parafialnych.

Kolejny referat wygłosił ks. dr Michał Piela, który w swoim wystąpieniu poruszył drażliwy temat stosunku kard. Adolfa Bertrama do spraw narodowościowych. Autor skupił się na przedstawieniu kwestii używania języka polskiego w duszpasterstwie w archidiecezji wrocławskiej za rządów kard. Bertrama aż do wybuchu II wojny światowej. Zdaniem autora referatu kard. Bertram kierował się zasadą, że język, w którym prowadzone jest duszpasterstwo musi być zrozumiały, dlatego uważał, że mowę ojczystą trzeba używać ze względów duszpasterskich, aby to co się chce przekazać dotarło do serc i umysłów. Taki stosunek rządcy diecezji do kwestii języka znalazł wyraz m.in. w drukowaniu listów pasterskich także w języku polskim, czy w obowiązkowej nauce języka polskiego przez alumnów seminarium wrocławskiego. Według prelegenta kard. Bertram odnośnie używania języka polskiego w duszpasterstwie postępował wyłącznie w duchu kościelnym, przynajmniej do wybuchu wojny, która była okresem nowych wyzwań w kwestiach narodowościowych.

W swoim wystąpieniu dr Jarosław Macała omówił zaangażowanie polityczne duchowieństwa śląskiego w latach 1926-1939. Podzielił on aktywność polityczną kleru na dwa etapy: okres wzmoczonej działalności politycznej do 1930 roku oraz wyraźny spadek zaangażowania po tym roku. Większość duchowieństwa śląskiego akceptowała ideologię chadecji i brała aktywny udział w agitacji politycznej po jej stronie, sanacja była dużo mniej popularna. Bp Arkadiusz Lisiecki w 1930 roku zakazał księżom kandydować i prowadzić agitację polityczną, a jego następcą na stolicy biskupiej w Katowicach bp Stanisław Adamski podtrzymał ten zakaz. Zdaniem autora referatu było to dobre posunięcie, bowiem działalność polityczna nie wpływała korzystnie na duszpasterstwo.

Jako kolejna wystąpiła mgr Halina Kowalczyk z komunikatem „*Duchowieństwo katolickie a kształtowanie się świadomości historycznej ludności Górnego Śląska na przełomie XIX i XX wieku*”. Podjęła ona próbę odpowiedzi na pytanie jaka była świadomość i edukacja historyczna księży śląskich. Wyróżniła ona trzy czynniki kształtujące tę świadomość: wychowanie historyczne w kręgu rodzinnym, edukację w szkołach oraz działalność samokształceniową, do której można zaliczyć też zakładanie księgozbiorów przez księży śląskich.

Ostatni głos zabrał bp dr Jan Kopiec z Opola, który w swoim referacie dokonał omówienia historiografii na temat duchowieństwa śląskiego żyjącego na przełomie XIX i XX wieku. Zwrócił on uwagę na opracowania, w których kapłaństwo potraktowano jako stan, a nie zajmowano się kapłanem oderwanym od społeczności. Postulował również, aby w prowadzonych badaniach rozpatrywać kapłana górnos Śląskiego w kontekście całego Śląska.

Na zakończenie podsumowania sesji dokonał jej współorganizator ks. dr hab. Jerzy Myszor. Podkreślił on, że sesja przyniosła mozaikę różnych punktów widzenia na kwestię roli duchowieństwa śląskiego w przemianach jakie miały miejsce na przełomie XIX i XX wieku. Można było poznać stanowisko historyka, politologa, historyka sztuki czy historyka kultury materialnej i duchowej.

ADAM DZIURK